

Ρέα Βαλντέν

«Οι αντιλόπες, το λιοντάρι και ο μηχανισμός της ταύτισης»

Δημοσιεύτηκε στην *Εφημερίδα των Συντακτών* την Τετάρτη 10/2/2016, σελ. 8

Φανταστείτε ένα ντοκιμαντέρ με αντικείμενο τη ζωή ενός κοπαδιού από αντιλόπες, σε μια πεδιάδα στην Αφρική. Τις παρακολουθούμε μέρα-νύχτα, ενόσω τρέχουν πανέμορφες στο ανοιχτό τοπίο, ενόσω ψάχνουν για τροφή ή πίνουν νερό, ενόσω χαϊδεύονται με τα μικρά τους. Ένα λιοντάρι ορμά στο κοπάδι. Οι αντιλόπες τρέχουν έντρομες. Αγωνία. Μια είναι πιο αργή και πιο άτυχη από τις άλλες. Το λιοντάρι την αρπάζει και την κατασπαράζει. Φρίκη! Φανταστείτε τώρα ένα ντοκιμαντέρ με αντικείμενο τη ζωή του λιονταριού. Το παρακολουθούμε επίσης μέρα-νύχτα, για πολύ καιρό. Είναι ένα νεαρό θηλυκό, που μόλις γέννησε για πρώτη φορά. Παρακολουθούμε τις υπέροχα αρμονικές κινήσεις του ενόσω τρέχει και την τρυφερότητα με την οποία φροντίζει τα μικρά του. Το παρακολουθούμε ενόσω περνά μια πολύ δύσκολη χρονιά λόγω έλλειψης θηραμάτων. Τα μικρά του κινδυνεύουν να πεθάνουν από την πείνα. Αγωνία. Επιτέλους, βρίσκει ένα κοπάδι αντιλόπες και, παρά το ότι είναι πολύ αδυνατισμένο από την πείνα, καταφέρνει να πιάσει μια. Τα λιονταράκια θα ζήσουν. Ανακούφιση! **Το ίδιο ακριβώς πραγματικό γεγονός μας προκάλεσε δυο εντελώς διαφορετικές συναισθηματικές αντιδράσεις.** Αυτό το φαινόμενο είναι αποτέλεσμα της «κινηματογραφικής ταύτισης».

Όταν παρακολουθούμε μια ταινία μυθοπλασίας ή ένα ντοκιμαντέρ, άλλα και μια διαφήμιση ή τις ειδήσεις, «ταυτιζόμαστε» με αυτό που βλέπουμε με τρεις διαφορετικούς τρόπους. **Πρώτον, ταυτιζόμαστε με την κάμερα.** Βλέπουμε αυτό που είδε, από το σημείο που το είδε. Λέμε στον πρώτο πληθυντικό ότι «παρακολουθούμε» τις αντιλόπες και τα λιοντάρια, παρά το ότι δεν έχουμε πατήσει το πόδι μας στην Αφρική, και την ώρα προβολής του ντοκιμαντέρ καθόμαστε στον καναπέ μας αγκαλιά με τον γάτο μας και η αντιλόπη είναι προ πολλού νεκρή. **Δεύτερον, ταυτιζόμαστε με την αφήγηση.** Για αυτό τον λόγο, το ίδιο συμβάν μιας αντιλόπης που τη σκοτώνει ένα λιοντάρι, μέσα σε δυο διαφορετικές αφηγήσεις αποκτά διαφορετική σημασία. Ως επεισόδιο των παθών της οικογένειας της αντιλόπης, το προσλαμβάνουμε ως τραγωδία. Ως επεισόδιο του έπους επιβίωσης της οικογένειας του λιονταριού, το προσλαμβάνουμε ως θρίαμβο.

Τρίτον, ταυτιζόμαστε με κάποιους από τους χαρακτήρες. Με ποιους χαρακτήρες θα ταυτιστούμε, το κατασκευάζει η ίδια η ταινία. Και στα δυο υποθετικά ντοκιμαντέρ που περιέγραψα εμφανίζονται οι χαρακτήρες της αντιλόπης και του λιονταριού. Πρόκειται μάλιστα, στον πραγματικό κόσμο, για την ίδια αντιλόπη και το ίδιο λιοντάρι. Είναι η αφήγηση που μας οδηγεί στο να ταυτιστούμε στην πρώτη περίπτωση με την αντιλόπη και στη δεύτερη με το λιοντάρι. **Δεν ταυτιζόμαστε με τους χαρακτήρες επειδή τους μοιάζουμε. Δεν ταυτιζόμαστε με τους χαρακτήρες επειδή τους συμπαθούμε. Αντιθέτως, τους συμπαθούμε επειδή ταυτιζόμαστε μαζί τους.** Αυτό εξηγεί γιατί βρίσκουμε γοητευτικό τον Χάνιμπαλ Λέκτερ στην οθόνη, παρά το ότι στην πραγματική ζωή μας προκαλεί τρόμο και αποτροπιασμό η ανθρωποφαγία. Σε προβολές κλασσικών γουέστερν σε πρώην αποκοιοκρατούμενες χώρες, η πλειοψηφία του κοινού ταυτίζονταν με τους καουμπόηδες, όπως τους οδηγούσε η ταινία, και όχι με τους Ινδιάνους, ως θα όφειλαν με βάση την ιστορική τους εμπειρία. Η τεράστια δύναμη της ταύτισης συνίσταται στο ότι **«βλέπουμε» μέσα από την οπτική γωνία που κατασκευάζει και μας προσφέρει η εκάστοτε ταινία.** Δεν μας δίνει μόνο μια κοσμο-εικόνα, αλλά και το πού πρέπει να τοποθετηθούμε μέσα σε αυτήν, και πώς να την επενδύσουμε αξιολογικά και συναισθηματικά. Και αυτό έχει προφανείς πολιτικές επιπτώσεις.

Ασφαλώς, δεν λειτουργούν όλες οι ταινίες ταυτιστικά.. Στη διάρκεια της ιστορίας της, η τέχνη του κινηματογράφου, ως πεδίο καινοτομίας του οπτικοακουστικού μέσου, έχει προτείνει πολλές αντι-ταυτιστικές μεθόδους και τεχνικές. Ακόμα πιο σημαντική, όμως, είναι **η πρακτική της ενσυνείδητης και κριτικής θέασης** από τη μεριά του θεατή. Ούτως ή άλλως, ο θεατής δεν είναι ποτέ εντελώς παθητικός δέκτης και οι πραγματικές συνθήκες λειτουργούν συχνά ως «ξυπνητήρια» που σε πετάνε έξω από τον ταυτιστικό μηχανισμό. Έτσι η αντιλόπη που έχασε χτες την αδερφή της, ίσως το βρει δυσκολότερο να ταυτιστεί με τον θρίαμβο του λιονταριού. Ενώ μπορεί κανείς να δει ένα κλασσικό γουέστερν υποστηρίζοντας τους Ινδιάνους, σε αντίθεση με την πρόθεση της ταινίας. Το επόμενο βήμα είναι να μάθει κανείς πώς αρθρώνονται οι οπτικοακουστικοί κώδικες, πώς κατασκευάζονται και πώς λειτουργούν οι ταυτίσεις. Κάπου εκεί, από την εγρήγορση περνάμε στην ενσυνείδητη θέαση, απαραίτητο εργαλείο της οποίας είναι ο οπτικοακουστικός εγγραμματισμός. **Σε έναν κόσμο που η οπτικοακουστική επικοινωνία αποκτά όλο και πιο κυρίαρχη θέση, η ικανότητα να την**

αποκωδικοποιούμε είναι πλέον εξίσου κρίσιμη για την υπόστασή μας ως πολίτες όσο και η ικανότητα να κατανοούμε τον γραπτό λόγο.

Την επόμενη φορά, λοιπόν, που θα ταυτιστούμε με την αντιλόπη ή με το λιοντάρι, ας κάνουμε ένα βήμα πίσω. Ας θυμηθούμε ότι στην πραγματικότητα δεν έχουμε ούτε κέρατα ούτε μακριά δόντια. Και ας συλλογιστούμε ποιος και γιατί κατασκευάζει τη συγκεκριμένη ταύτιση.